

Fjärde Världen

Nr 3/2011 • Årg. 27 • folk & etniska • 50 kr

A photograph of two women and a young child standing in a dry, cracked, and dusty landscape. The woman on the left wears a green headscarf and a blue and yellow floral patterned dress. The woman on the right wears a colorful, multi-colored headscarf and a red and blue patterned dress. The child in the foreground wears a denim jacket over a striped shirt and white pants. The background shows a vast, flat, arid plain under a cloudy sky.

SVÄLT

**ETT BROTT UTAN
FÖRÖVARE?**

SID 4

Fjärde Världen

Ursprungfolk & etniska minoriteter

Klara Södra Kyrkogata 20
111 52 Stockholm
post@f4world.org
www.f4world.org
Organisationsnummer 802015-2636
Plusgiro 479 54 91-2

Redaktion:

Niskua Iqualikinya, chefredaktör
Elisabeth Christell
Solveig Hauser
Ann-Kristin Håkansson
Lasse Lindgren, layout
Henrik Persson, ansvarig utgivare
Ola Persson

Prenumeration 4 nr/år, inklusive
medlemskap i föreningen Fjärde
Världen: 220 kr.
För pensionärer, arbetslösa
och studenter: 160 kr.
För institutioner: 280 kr.
Stödprenumeration: 350 kr.

Tryck: Myran Grafiska, Varberg 2011
Upplaga: 1 000 ex
ISSN 0282-258

Tidningen ges ut av Föreningen
Fjärde Världen med finansiellt stöd
från Statens Kulturråd. För innehåll
och åsikter ansvarar de enskilda skri-
benterna. Den som lämnar material
till Fjärde Världen anses ha gett sitt
tillstånd till publicering på vår hem-
sida och Facebooksida samt i Global-
arkivet (www.globalarkivet.se).

Innehåll:

Katastrofhjälp och kulturell överlevnad	3
Svält – ett brott utan förövare?	4
Rwandas pygméer: grästak rivs för ”modernisering”	6
Ökat hot mot minoritetsfolken i Burma	7
Ursprungsspråk försvinner i skrämmande takt.....	8
Afghanistan: Isaf-bilderna vill vinna oss för kriget	11
Inkas matkultur lever.....	12
Pachamanca	14
Tog upp behandlingen av mapucheindianer	15
”Varje kameravinkel är ett moraliskt ställningstagande ...”	16
Film av Tony Gatlif inledde filmfestivalen.....	18
Domino Kai: Ovilja att ge oss plats.....	19
Samiska intellektuella saknas i Nationalencyklopedin...	23
Kan Indiens mest förtryckta segra?	24
Brott mot mänskligheten kan inte döljas.....	26
Bilden av islam är förvrängd	27
Inka – guldschaten i berggrummet.....	28
Ett problematiskt kulturarv	29

Omslagsbilden: Halima Nur och hennes väninna Hawa har begett sig för att arbeta i Aynhashahadig i södra Etiopien för att arbeta mot betalning och på så sätt klara torkan. Foto: Oxfam East Africa.

Turkanakvinnor bearbetar palmnötter för att få bort skalén. Turkana är ett av de nomadfolk i östra Afrika som drabbats svårt av den senaste svältkatastrofen. Foto: Rainiers

Katastrofhjälp och kulturell överlevnad

Evo Morales, Bolivias president, sa under FN:s generalförsamling i juli i år att "vatten är alla rättigheters moder". Många av oss håller nog med om att tillgång till rent vatten är en mänsklig rättighet, men hur den går att förverkliga beror på många faktorer. Ibland har även vädrets makter ett finger med i spelet.

Eller hur står det till egentligen, kan svält bero enbart på vädrets nycker? Artikeln "Svält – ett brott utan förövare?" tar upp just denna fråga med anledning av katastrofen på Afrikas Horn. Katastrofen och torkan har drabbat miljontals människor, och enligt Minority Rights Group är det framförallt ursprungsfolk och minoriteter som har påverkats av bristen på vatten, speciellt de som lever som boskapsnomader, exempelvis maasai-folket.

FN kallade i september samman representanter för världens länder för att samla in pengar till de behövande i regionen. Ban Ki-moon var då noga med att påpeka att situationen i Kenya och Etiopien inte hade övergått i svält

utan klassade den som svår torka. Hur denna klassificering kommit till vore intressant att veta, för personligen tror jag att svält är precis vad många lider av just nu i både Kenya och Etiopien. Trots detta skramlade organisationen under mötet ihop åtminstone 218 miljoner USD, som ska gå till hu-

Ledare

manitära insatser och distribution av mat.

Alla internationella insatser måste göras med respekt för kultur och seder hos de folk man vill hjälpa. Det viktigaste är att få fram mat och vatten så snabbt som möjligt, kan man tycka. Detta för att förhindra att människor dör av svält och törst, för att förhindra massflykt och för att förhindra spridning av sjukdomar. Men vi har med åren lärt oss att inte glömma de långsiktiga målen, för annars kan de mest godhjärtade insatser slå tillbaka i slutändan. Voice of America skriver bland annat om hur

folket i Turkana i Kenya börjar ge upp sin kultur som boskapsnomader för att istället dras till områden där mat delas ut. De väljer sedan att stanna i dessa områden för att inte riskera att bli utan mat. Med andra ord, om man inte planerar hjälpinsatser väl, exempelvis genom att stegvis förändra dem från akuta till mer kulturellt anpassade, så att folks seder och bruk inte behöver förändras för mycket, kan de bidra till att kulturerna hos ursprungsfolk och minoriteter försvinner.

FN:s kommitté för Barns Rättigheter har i dokument uppmärksammat detta, alltså att barn hos ursprungsfolk som förflyttats eller som är flyktingar ska ges särskild uppmärksamhet och humanitär hjälp på ett kulturkänsligt sätt. Om vatten är alla rättigheters moder så är kultur ett av dess barn. Jag hoppas därför att vi idag, år 2011, inte bara vill hjälpa folk att överleva, utan också att hjälpa dem att fortsätta leva, med sina traditioner och seder i behåll.

Niskua Iqualikinya

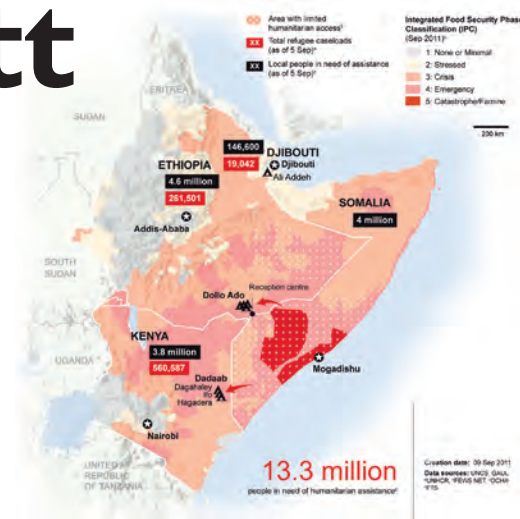
Turkana-man med barn. Turkana-folket lever i Turkana-distriktet i nordvästra Kenya, och vidare in i ett lika hett och torrt område i Uganda, Sudan och Etiopien. Foto: Rainiers

Svält – ett brott utan förövare?

Bilden av ett anonymt svältande barn får ofta symbolisera en hungerkatastrof. Den väcker vårt medlidande och får oss att vilja skänka pengar för att mildra nöden. Men vi borde också känna ilska över en katastrof som kunde ha förhindrats, och fundera på orsakerna så att vi riktar ilskan åt rätt håll. Det menar kritiker som geografen David Nally vid universitetet i Cambridge.

En reaktion på utsatthet där vi sträcker ut handen och skickar filtar och matpaket flyttar fokus från vår egen del i skeendet, att vi själva kan vara del i att barnet nekas sin mänskliga rätt till mat. Bilden förmedlar ett offer utan förövare. Obekväma frågor ställs inte och det snabba "quick fix" hjälporganisationer och regeringar skyndar

fram med räddar liv och lindrar för stunden, men gör inget åt de strukturella ojämlikheter som är de djupare bakomliggande orsakerna till svälten. Den svält som nu drabbar östra Afrika är inte i första hand orsakad av torkan i området, som visserligen är värre än på 60 år. Det är en hungersnöd som omfattar tolv miljoner män-

niskor i länderna Somalia, Etiopien, Kenya, Djibouti och Uganda, på en yta stor som Västeuropa, och enligt FN uppgår det akuta hjälpbehovet till 2,5 miljarder dollar.

Orsakerna inte bara interna
Människor i regionen har utvecklat olika strategier för att överleva i ett

område som regelbundet drabbas av extrem torka, men som nu kommer oftare på grund av klimatförändringarna. En strategi för boskapskötare är att flytta efter tillgång på vatten. Torka leder inte alltid till svält. Inte heller är det enbart lokala politiska faktorer som är den direkta orsaken, som att exempelvis al-Shabaab i Somalia stoppat hjälpsändningar. Svälten drabbar ett betydligt större område än Somalia.

Torkan och de politiska faktorerna triggat igång svälten, men de djupare orsakerna måste ses mer som en process – snarare än en enskild händelse – och en samverkan mellan lokala, nationella och internationella aktörer.

En viktig orsak är att kommersialiseringen av jordbruket har satt en enorm press på de traditionella näringarna i regionen. När jordbruket har ökat i omfattning och kräver mer land, i vissa fall har enorma kommersiella farmar byggts, har utrymmet för de nomadiska- och seminomadiska boskapskötarna minskat och det gör dem känsliga för torka. Skiftet till det mer kommersiella jordbruket har också skadat landskapet, när man frångått de traditionella jordbruksmetoderna. Dessutom har man i länder som Etiopien leasat ut mark till utländska regeringar och företag där de odlar exportvaror som palmolja, ris och socker, vilket ytterligare tär på resurserna.

Höjda matpriser och spekulation

En tredje orsak till det kritiska läget är att priserna på mat är rekordhöga. I Somalia är priset på spannmålet sorgum 240 gånger högre än i fjol, och i Kenya har priset på basvaran majs tredubblats sedan i januari. De internationella matpriserna sjönk något under 2009, efter en kraftig ökning 2007–2008, vilket ledde till upplopp i 48 länder runt om i världen. Nu är de åter på historiskt höga nivåer enligt det matprisindex FN sammanställer.

Vad är orsaken till dessa kraftiga prissvängningar? Återigen är det flera faktorer som samverkar för att öka efterfrågan och samtidigt minska utbudet. Bland dessa är de höga energipriserna, ett skifte till att odla spannmål som boskapsföda, produktion av biobränsle, och att utländska reger-

ingar och fondbolag – hedgefonder och pensionsfonder – spekulerar med livsmedelsråvaror och odlingsbar mark.

Enligt vissa experter genomgår nu den internationella mathandeln en strukturell förändring, som kommer att hålla priserna på höga nivåer lång tid framöver. Internationalisering, spekulation och handel med mat i vinstsyfte leder till höga priser – och till att akut matbrist kommer att bli vanligare och svårare att förutse.

Biståndströtthet

När Afrikas produktion är allt mer riktad mot behoven utanför kontinenten än till att tillgodose den egna befolkningens behov, blir det också extra svårt att lyfta länderna ur fattigdom. Exempelvis består idag tre fjärdedelar av Afrikas export av bauxit och kassiterit, som är mycket känsliga för prissvängningar. Betraktar man svält ur det perspektivet, är den en indirekt följd av orättvisa marknadsförhållanden. Ändå fortsätter regeringarna i den så kallade utvecklade världen, genom WTO, att kräva liberalisering av de afrikanska ekonomier, samtidigt som de subventionerar egna producenter. I en globaliserad värld vävs frågor om liv och död på ett fasansfullt sätt in i själva grunden för de internationella ekonomiska relationerna.

Det är lätt att hamna i biståndströtthet när krisen fortsätter och andra nyheter fyller tidningarnas rapportering. Men ju tydligare det skildras att ”det som händer där borta” delvis beror på beslut som fattas här hos oss, desto större ansvar har vi att göra något åt det. När vi ser bilder av svältande barn eller läser om människor som dött av undernäring i våra dagstidningar, borde vi kritiskt fundera kring den ”våldets arkitektur” som skapat dessa bilder och texter, och inte bara beröras av den sorgligt underlägsna position offret porträtteras i. Frågan om privilegium och lidande måste placeras på samma karta, som debattören Susan Sontag en gång sade.

Solveig Hauser

Torkan på Afrikas Horn

På Afrikas Horn råder svår torka, och i en del områden svält. Miljoners nomadiserande boskapskötare är extra utsatta. Folk som *turkana* i Kenya och *maasai* i Kenya/Tanzania drabbas svårt. Liksom nomader i Somalia och folk som *afarerna* i Etiopien, Eritrea och Djibouti.

- **Läkare utan gränser** har anställda i Somalia och Nairobi: pg 90 06 03-2. Frågor: 08-55 60 98 00 eller direkt@msf.org
- **Unicef**: pg 90 20 01-7, unicef.se
- **ActionAid** arbetar för katastrofdrabbade i Östafrika: pg 90 00 83-7, ange ”Katastroffond”.
- **Afarvänner i Sverige**, www.afarfriends.org, pg 480 33 73-2.
- **Röda Korset/Röda Halvmånen**: www.redcross.se pg 900 800-4

Vi måste våga ställa obekväma frågor om vad som orsakar svälten i östra Afrika.

Foto: Cate Turton

Fakta:

”Architectures of violence: Famine and profits: The widespread scarcity of food is mistakenly viewed as a crime without a culprit”, av Dr David Nally, geograf vid universitetet i Cambridge, publicerad av Al Jazeera 16 augusti 2011.

En batwa 'pygme'-familj framför sitt hem. Taket har rivits ned av lokala myndigheter som en del i projektet att få bort strätäckta tak i Rwanda. Foto: Coporwa/Survival

Rwandas pygméer: Grästak rivs för ”modernisering”

I Rwanda har regeringen under våren genomfört en kampanj för att riva alla grästak på landets traditionella lerhus, vilket drabbat pygméfolket twa mycket hårt. Tusentals människor har lämnats utan hem, och myndigheterna medger att de använt tvång för att genomföra reformen, som anses leda till en modernisering av bostäderna.

Enligt ett fastslaget system ska de som inte har råd att bygga nya hem få viss ersättning från staten. Det gäller de flesta ur folkgruppen twa, eftersom de tillhör de allra fattigaste i landet. Men husen rivs utan att familjerna får kompensation, vittnar de om till organisationen Survival International. I Rwandas södra provins

revs under årets första tre månader 30 000 hus med grästak.

En man som fått sitt tak rivet och sökt skydd tillsammans med ett tiotal andra familjer berättar att ”det är ett katastrofalt liv som kan liknas vid att leva som flykting”. Situationen försvåras av vårmånadernas regnperiod.

Burmaseminarium i Stockholm: Ökat hot mot minoritetsfolken

Den 22 oktober genomfördes ett seminarium om ursprungsfolk och minoriteter i Burma, i en närapå fullsatt Beskowsal på ABF-huset i Stockholm. Tillresta från olika orter i Sverige fanns flyktingar från Burma.

Mya Lai Tin från shanfolket nära gränsen till Kina rapporterade om ökad militarisering, våldtäkter och strider i området:

– Kina samarbetar med regimen i Burma, så där får vi inget skydd, konstaterade hon.

Abul Kalam från rohingyafolket

beskrev läget i flyktingläger i Bangladesh och visade bilder på hur båtflyktingar från rohingyas radas upp på stranden:

– Vi är ett av de mest förtryckta folken i världen. Vi är muslimer. Protesterar vi anklagas vi för att vara talibaner och al Qaida-anhängare!

Dyk Syk Saunn från monfolket berättade om dess långa buddhistiska historia, Frida Perjus från Palmecenter, nyss hemkommen från Burma, beskrev hur lättnaden i trycket mot oppositionen i landet inte spritt sig till minoritetsfolkens områden:

– Där är situationen nu värre, med militära angrepp.

Seminarier arrangerades av Fjärde Världen, Föreningen Varma Handen och Folket i Bild/Kulturfront. Mirjam Bäckman respektive Jan-Erik Romson höll korta inledningar från dessa föreningar, liksom jag själv från Fjärde Världen. Tim Jacques var konferencier och spelade uppskattad musik.

Henrik Persson

Intrasserade lyssnare och deltagare i Burmaseminarier 22 oktober på ABF-huset. I förgrunden Dyk Syk Saunn och en person till, från mon-folket. Foto: Henrik Persson

Efter en protestaktion på twitter för att stoppa tvångsriivningarna, medgav Augustine Kampayana, som är den ansvariga för kampanjen, att de "ibland använder lite våld".

FN:s kommitté mot rasdiskriminering har kritiserat Rwandas regering och uppmanar dem att garantera lämpliga bostäder åt folkgruppen twa, och att inte genomföra tvångsvräkningar utan att erbjuda alternativa bostäder.

Rwandas twafolk möter dagligen diskriminering och har svårt att försörja sig sedan de tvångsflyttats från sina hem i skogen, för att man byggt stora nationalparker eller använder marken till exempelvis jordbruk. Många arbetar som krukmakare, men också den försörjningen försvåras när marken privatiseras och plastkäril blir allt populärare. Att tigga och att sälja sin arbetskraft billigt har blivit det enda alternativet för många.

Eftersom twa inte lever av jordbruk eller boskapsskötsel som de större

folkgrupperna i landet betraktas de som bakåtsträvande, underlägsna och orena, och det förekommer tabun kring dem.

I ett försök att ena landets olika folkgrupper har man förnekat pygméernas rättigheter som ursprungsfolk och vägrat dem hänsyn till deras speciella situation. De är också mycket dåligt representerade i politiska forum, vilket gör det ännu svårare för dem att försvara sina rättigheter till marken och de åtråvärda resurser som finns där.

Organisationen Survival International har protesterat mot regimen i Rwanda och säger att man inte förbättrar människors standard genom att riva deras hem, utan att samtidigt erbjuda dem nya bostäder. Och att det visar en sorglig arrogans att man gör det "för deras eget bästa".

Solveig Hauser

Pygmé

Benämningen pygméer på de olika folk som bor i regnskogen i bland annat Rwanda och Demokratiska Republiken Kongo har länge diskuterats. Vissa anser att det är ett nedlåtande ord. Trots detta använder många ordet i bland annat Kongo, även urbefolkningar,

Idag använder sig de flesta internationella organisationer av benämningen pygméer, inklusive den Afrikanska kommissionen för mänskliga och folkens rättigheter, och många studier och rapporter försäkrar att de använder ordet pygméer i "antropologisk mening och korrekt form med citations-tecken".

Ordet pygmé hänvisar i mångas mening till alla jägar- och samlarfolk i regnskogarna i centrala Afrika, men många av dessa folk föredrar att kallas vid sitt riktiga namn, bland annat *mbutis*, *twa*, *aka* och *baka*.

Niskua Iqualikinya

Ursprungsspråk försvinner i skrämmande takt

”You say laughter and I say larfter”, sjunger Louis Armstrong. Skillnaden är subtil. Men runt om i världen, från Amazonas till Arktis, uttrycker ursprungsfolk samma sak på 4 000 helt olika sätt.

Sorgligt nog säger ingen ”skratt” längre på *eyak*, som tidigare talades i Alaskabukten. Den sista person som behärskade eyak flytande dog 2008. Inte heller på det andamanska språket *bo*, sedan Boa Senior, den sista som talade bo, dog 2010. Nära 55 000 år av tankar och visdom – det kollektiva minnet hos ett helt folk – dog med henne.

Många av ursprungsspråken försvinner i så snabb takt att de inte hinner dokumenteras. Lingvister vid *The Living tongues institute for endangered languages* uppskattar att i genomsnitt ett språk försvinner varannan vecka. Fram till 2100 kan mer än hälften av världens 7 000 språk ha dött ut, och många av dem talas bara muntligt. De försvinner till och med snabbare än naturens arter utrotas.

När ursprungsfolken vräks från sin mark, barnen tvingas in i skolsystem som berövar dem deras traditionella kunskaper, och de drabbas av krig, urbanisering, folkmord, sjukdomar, våldsamma markstölder och globalisering, då hotas också deras språk. Och när hela folk dör ut och språken försvinner, kommer unika delar av det mänskliga samhället att bara existera som minnen.

I västra Brasilien, bland de oändligt torra, gulfärgade sojafälten i delstaten Rondônia, där rök böljar mot horisonten och doften av brinnande trä hänger i luften, finns det fortfarande små kilar av frodig, intakt regnskog. Här lever de fem återstående medlemmarna av det en gång blomstrande, och isolerade, akuntsufolket.

Den minskade befolkningen beror på att det byggdes en väg genom Rondônia på 1970-talet, och det ledde till att vågor av boskapsuppfödare, skogshuggare, landspekulanter och nybyggare invaderade området. Nybyggarna var hungriga efter mark, till varje pris. Boskapsuppfödarna skövade skogen, akuntsufolkets hem, med bulldozers, försökte dölja förstörelsen och anställde beväpnade män för att döda invånarna. De överlevande invånarna flydde längre in i skogen, där de stannade, traumatiserade,

tills man återigen lyckades få kontakt med dem i mitten av 1990-talet. Sedan dess har lingvister arbetat med folkgruppen i ett försök att förstå deras språk. Förhoppningen är att akuntsu en dag inte bara ska kunna berätta sin tragiska historia i detalj, utan att de också kan dela med sig av kunskaper och insikter som finns gömda i deras ord.

Ett liknande öde möter de flesta ursprungsspråk världen över. Innan européerna kom till Amerika och Australien talades hundratals komplexa språk i dessa länder. Idag talas varken yurokspråket i Kalifornien eller yawuru i västra Australia mer än av en handfull människor. Bland blackfootfolken på de nordvästra slätterna i Nordamerika, är det svårt att hitta en person under 20 år som talar sitt modersmål, *siksika*; de flesta som talar språket tillhör den krympande skaran av äldre personer. När språk förbehålls de gamla hotas det kunskapsystem som är dess själva grund. För resten av världen innebär det att unika sätt att anpassa sig till vår planet, och kreativa sätt att möta dess utmaningar, går i graven med de sista som talar språket. I en värld som står inför ekologiska hot är sådan information en oskattbar förlust.

Idag talas inte heller många av världens ursprungsspråk med barnen. Att hindra ursprungsfolk att prata sitt språk var länge en medveten politik hos auktoritära myndigheter som ville marginalisera ursprungsfolkens sätt att leva. Från 1950-talet till 1980-talet försökte de sovjetiska myndigheterna i Sibirien undertrycka ursprungsfolkens traditioner genom att skicka barnen till skolor som inte hade undervisning på deras språk; en del barn bestraffades också när de försökte prata sitt språk i skolan.

I Kanada förde man bort inuitbarn från deras hem och skickade dem till internatskolor, och de blev slagna om de talade sitt modersmål. ”Jag trodde inte på den tiden att jag skulle bli pryglad, men det blev jag”, säger George Gosnell, som är inuit.

*Innu-barn i sitt traditionella hemland i Labrador, Kanada.
Foto: Survival International*

”Jag fick gå till rektorns kontor och pryglades för att jag talade vårt språk.” Idag bedriver man viss undervisning i Kanadas inuitsamhällen på deras språk *innu-aimun*, men huvudsakligen sker undervisningen på engelska eller franska. ”Ungarna förstår oss inte nuförtiden när vi använder gamla inuitord”, säger en inuitisk man till av Survival Internationals utredare, ”och vi kan inte översätta, eftersom vi inte förstår.”

Förståelse är dock livsviktig i tuffa miljöer. Att förstå ett språk och den kunskap och information som finns i det är att överleva: naturen, livet och språket är intimt sammankopplade för de flesta ursprungsbefolkningar. Kodat i deras ordförråd och förmedlat vidare genom generationer finns hemligheterna om hur man överlever i Afrikas öknar, isområdena i Arktis eller regnskogarna i Papua Nya Guinea. ”Jag kan inte läsa böcker”, sade Roy Sesana, som är gana-bushman från Botswana. ”Men jag vet hur man

*Boa Sr, den sista talaren av ett av språken på Andamanerna.
Hon dog i januari 2010.
Foto: Alok Das/Survival*

läser landskapet och djuren. Alla våra barn kunde det. Om de inte kunnat det, skulle de ha dött för länge sedan.”

Språk som bo, *innu-aiman*, *penan*, *akuntsu*, *siksika*, *yanomami* och *yawuru* har utvecklats genom tusentals år och är resultaten av observationer och insikter om livet som är centrala för överlevnad i det samhället – och i den större världen. ”Jägar- och samlarfolkens sätt att leva, deras kunskaper och sätt att tala om världen, baseras på en detaljerad och specifik kunskap”, säger antropologen Hugh Brody. Och lingvisten K. David Harrison, skriver i sin bok När språken dör, ”När vi förlorar ett språk förlorar vi århundraden av mänskligt tänkande om tid, årstider, havsdjur, renar, ätbara blommor, matematik, landskap, myter, musik, det okända och det vardagliga.”

De flesta stamspråk går dock inte att finna i böcker. Eller på Internet. Eller för den delen i någon form av dokumentation, eftersom de flesta av dem har förmedlats muntligt. Men detta gör dem naturligtvis inte mindre viktiga eller relevanta. Muntliga språk tecknar sitt eget parallella flöde i historien. ”Australiens sanna historia kan aldrig läsas”, skrev en aboriginsk poet. ”Men den svarta mannen bevarar den i sitt huvud” – en tanke som också speglas av bushman-kvinnan Dicao Oma, när hon enkelt förklarade: ”Vi har vårt eget prat.”

På samma sätt har de bolivianska *kallawaya* sitt eget ”prat”, ett hemligt familjespråk som har gått i arv från far till son eller farfar till sonson. De är ambulerande helare med kunskap om naturläkemedel och tros ha arbetat för de gamla inkakungarna, och de färdas fortfarande genom Andernas dalar och höglandsplatåer i jakt på traditionella örter. Vissa tror att språket, som kallas *machaj juyai* eller ”folkspråket”, är det hemliga språk som talades av inkakungarna, och som har kopplingar till de språk som talas i Amazonas skogar, dit *kallawaya* reste för att hitta ingredienser till sina läkemedel.

Dagens it-teknologi ger visst hopp för *kallawaya* och andra hotade språk. Ett uppmuntrande exempel är *quechua*, som är det största inhemska språket i Sydamerika. Det har under lång tid sakta minskat i betydelse, men har nu fått nytt liv sedan Google lanserat en sökmotor på *quechua*, samtidigt som Microsoft producerat versioner av Windows och Office på språket, och forskaren Demetrio Tupac Yupanqui översatt Don Quijote till sitt modersmål. Att dokumentera och bevara äldre språk är således fullt möjligt, och kan till och med underlättas av den senaste kommunikationstekniken: mobiltelefoner, sociala nätverk och iPhone-applikationer.

Ursprungsbefolkningars språk är ju inte bara viktiga för männis-

kors identitet – lingvisten Noam Chomsky sade att språket en ”spegel av själen” – utan för oss alla, för hela mänskligheten. Ursprungsspråken är jordens språk, fyllda med komplex geografisk, ekologisk och klimatmässig information som har sitt ursprung i lokal kunskap, men som har universell betydelse. Det faktum att exempelvis inuiterna i Kanada inte bara har ett ord för snö, utan kan namnge många olika typer, visar hur nära sin omgivning de lever, och därmed kan upptäcka potentiella förändringar som sker i den – en kunskap som troligtvis många urbaniserade människor förlorat.

Men språk är också rika på andliga och sociala insikter, idéer om vad det är att vara människa, att leva, älska och dö. Precis som naturliga botemedel för människans sjukdomar finns bland regnskogens växter och väntar på att bli upptäckta, existerar redan många tankar, idéer och lösningar på hur människor kan leva och samspela med varandra och med naturen, i ursprungsbefolkningars språk. Språk är mycket mer än bara ord: de innehåller allt vi har kunskap om och vilka individer vi identifierar oss som. Förlusten av ett språk är omätbar. För att citera Daniel Everett, lingvist, författare och dekanus vid konst- och vetenskapsfakulteten på Bentleyuniversitetet: ”När vi förlorar ursprungsfolkens kunskap går en del av vår ’styrka’ som *homo sapiens* förlorad. Det är en ovärderlig förlust av hela spektrat av mänskliga erfarenheter och uttryck för humor, kunskap, kärlek. Uråldriga traditioner, en hel värld av lösningar till själva livet förloras för alltid. Du kan inte Googla det och få det tillbaka.”

”De säger att vårt språk är enkelt, att vi bör ge upp det här enkla språket och tala det språk ni talar”, skrev inuiten Simon Anaviapik. ”Men mitt språk, och ditt, handlar om vilka vi är och vilka vi har varit. Det är här vi finner våra berättelser, våra liv, våra förfäder; och det borde vara här vi också finner vår framtid.”

Jo Eede

*Översättning: Solveig Hauser
Publicerad genom välvilligt
tillmötesgående från Survival
International.*

www.survivalinternational.org

Ururú (två från vänster, nu avliden) och de ännu år 2008 fem andra överlevande akuntsu. Foto: Fiona Watson. Survival International.

ISAF-bilderna från Afghanistan:

– Syftet är att vinna oss för kriget

Forskaren Noora Kotilainen har gått igenom 20 000 bilder från den internationellt sammansatta militärstyrkan ISAF, verksam i Afghanistan. Hon har noga analyserat materialet.

Foto: Angela Abbey

I bildvalet vill ISAF förmedla berättelsen om "the West and the Rest" med en västerländsk orientaliserad kolonialsyn på afghanerna, anser hon.

Noora Kotilainen är knuten till Finska institutet för utrikesaffärer vid Helsingfors Universitet. Hon framträdde på ABF-huset den 8 oktober under årets Afghanistanvecka, där jag lyssnade till henne:

– Ett viktigt syfte med bilderna är att vinna "hearts and minds" – hjärtan, själar – för att detta är ett rättfärdigt krig, att det krigstruppen gör är

rätt och riktigt. Men det handlar inte om att vinna afghanernas själar och hjärtan – utan våra, sa Noora Kotilainen:

– Bilderna visar aldrig sårade eller döda koalitions soldater. Istället visas starka moderna västerländska soldater som gett sig ut i världen för att vara humanitära hjälpare. Som lär ut goda styrelseformer, stödjer kvinnor och barn och i allmänhet är motståndare till allt ont. Bilderna berättar historien om Västs humana krigare som kommer till ett krisområde i ett kaotiskt, icke-demokratiskt Syd.

Afghanerna – svaga

På ett helt annat sätt förhåller det sig med afghanerna i bilderna:

– Afghanerna framställs som svaga, underordnade mottagare av hjälp, sa Noora Kotilainen:

– I dessa bilder finns en indelning i människor och "under-människor". På en del finns blod, kroppsdelar, lidande. Då handlar det alltid om afghansk lokalbefolkning. Och så bilder som visar hur Väst sträcker ut en hjälpande, botande, hand till dessa. Bland de 20 000 ISAF-bilderna finns inte en enda som visar hur koalitionsstyrkorna avlossar ett vapen. Den väs-

terländska kroppen representerar inte i något avseende kriget.

Kunskap är bästa vapnet

– När det gäller kvinnorna framställs ISAF i bilderna som de som möjliggör utveckling. Budskapet är att "en kvinna som är obeslöjad är en kvinna som är säker" samt att det måste vara krig innan kvinnorna kan bli fria. Samtidigt talar man inte om att det är krig, utan om en "krigsliknande" situation, säger Noora Kotilainen:

– Eller som fotografen Susan Sonntag sa det: "There is no atrocity if there is no picture", det vill säga: "Finns det ingen bild så finns det inget övergrepp".

Noora Kotilainen fick frågan om hur vi ska förhålla oss för att inte bli en del av brottet, för att inte luras med i bildflodens propagandavärld? Hennes svar var, kort och gott:

– Kunskap och böcker är det bästa vapnet mot detta.

Henrik Persson

Noora Kotilainen.
Foto: Henrik Persson

Fakta:

De 20 000 ISAF-bilder Noora Kotilainen gått igenom finns på: www.flickr.com/photos/isafmedia

Inkas matkultur lever

Pachamanca, som har funnits sedan inkarikets dagar, görs huvudsakligen i centrala Anderna i Peru. Den har en internationell motsvarighet i *hangin*, jordugnen hos

maorierna på Nya Zeeland. Jag stämde träff med Emperatriz Machaca och Ivan Medina, båda aktiva inom det peruanska kulturlivet i Sverige, för att få veta lite mer.

Pachamanca kan se lite olika ut i olika områden. I peruanska Amazonas, södra och norra Anderna och vid kusten finns ofta inte ved eller rätt sorts stenar. Bananblad kan användas för att täcka, och bananskal för att slå in köttet, till exempel i regnskogsområdena. Potatis, bondböna, sötpotatis, kassava, maniok, majs, majsblad och chilipeppar används också i olika områden och på olika sätt. Köttet kan utgöras av får, lamm, fläsk, nötkött, fyllda fåglar, marsvin, fisk och andra

*Indianernas religion levde vidare i katedralmålningarna, berättar Emperatriz Machaca.
Foto: Henrik Persson*

Chicha, majsöl, gjord på majs med mörklila färg och blandad med ananas: "chicha morada". Foto: Dtarazona

Motstående sida: Färdig pachamanca från Huancayo i Peru. Foto: Dtarazona

Chicha med mild smak som serveras i en behållare av lera som kallas "poto". Catacaos, Piura, Peru. Foto: Dtarazona

"Chicha de jora", Huancayo, Peru. Foto: Dtarazona

Pachamanca på oxkött. Huancayo, Peru. Foto: Dtarazona

Spanjorerna införde vindruvor i Peru, säger Ivan Medina. Foto: Henrik Persson

djur som finns i regionerna. Olika slags potatis läggs i jordugnen, och man serverar med marinerad chili.

Påverkad av andra kulturer

När det gäller pachamanca påpekar Emperatriz Machaca och Ivan Medina att det är viktigt att lägga växter runt maten för att slippa jord i den. Jordugnen görs efter skördetiden. Åtskilliga familjer samlas, det kan bli upp till 200 personer. Man gör allt samma dag och det tar minst två timmar för maten att bli klar.

– Så det dröjer totalt 4–6 timmar innan man kan äta, säger Ivan Medina, man brukar vara väldigt hungrig då!

Den peruanska matens färg spelar en viss roll. Pachamanca-maten är till exempel mestadels grön, inte röd eller lila som annan mat – ofta majsrätter gjorda av majs med annan färg än gul.

Och redan tidigt påverkades den ursprungliga peruanska maten av andra kulturer:

– Människor av afrikanskt och

kinesiskt ursprung kom för flera hundra år sedan till Peru. De kom med spanjorerna, som ju hade sina spanska maträtter. Med spanjorerna kom pisco, sprit gjord av vindruvor, som de också införde, berättar Ivan Medina:

– Men redan innan spanjorerna kom fanns majsöl, chicha, som ju också kan uppnå en mycket hög alkoholhalt.

Pachamanca – nu även i Sverige

– Spanjorerna försökte få den indianska kulturen, inklusive matkulturen, att försvinna. Men det gick inte. Perus ursprungsfolk fortsatte att odla i bergen när spanjorerna tog över dalarna. Och indianer målade i de kristna katedralerna, ikoner som föreställde spanska helgon, men med kläder som liknade berg. Pachamama, den indianska gudinnan Moder Jord, fanns på så sätt med i katedralmålningarna, berättar Emperatriz Machaca. Hon skriver själv en text om pachamanca

och skickar till mig, den finns med här intill.

Bland peruaner i Sverige lever hela deras matkultur vidare. Inte minst pachamanca, "grytan i jorden" tillagas på traditionellt vis och aväts numera då och då på flera platser i Stockholm till exempel.

– Även min dotters svenska kamrater har varit med när vi gjort den, säger Emperatriz. De tycker det är så gott att de vill ha mer!

Henrik Persson

Två bilder på pachamanca, "jordgryta". Metoden har funnits sedan inkaimperiets dagar. Dess form har utvecklats under tidernas gång. Tillagningsmetoden är spridd över hela det moderna Peru. Även i andra andinska länder, som Ecuador, förekommer ungefär samma metod. Foto: Svensk-Peruanska föreningen.

Pachamanca

Pacha betyder jord och *manca* betyder kastrull eller ugn. Om man översätter *pachamanca* till svenska kan det alltså sägas betyda "jordugn" eller "gryta i jorden". Det är en maträtt som tillagas som på inkornas tid, en traditionell rätt i de centrala Anderna i Peru. Här berättar Emperatriz Machaca från Svensk-Peruanska Föreningen om denna metod att tillaga mat.

Man gräver en grop i jorden och med stenar bygger man upp en ugn. Det eldas cirka två timmar tills sterna är jätteheta. Under tiden skördar och tvättar man potatis, marinerar olika sorters kött, gör i ordning humitas – det kan översättas som majskakor – med malen majs blandad med kryddor och russin som lindas i ett majsblad, och sedan sköljer och noppar man bondbönor.

Säckarna dras bort

De heta stenarna föses undan, man håller potatis och sötpotatis i gropen, lägger på heta stenar, lägger i marinerat kött, sedan humitas, och avslutar med bondbönor.

Man jobbar snabbt för att inte sterna ska kallna. Det hela täcks väl med säckar, och, ovanpå dessa, jord. Sedan väntar man i 1½ timma. Jorden föses undan och med stor försiktighet dras säckarna bort. Alla sätter sig runt ugnen och plockar själv mat eller så kan maten tas upp i olika kärl och serveras.

Det smakar gudomligt gott.

Emperatriz Machaca

Svensk-Peruanska Föreningen

Peruansk majs i olika färger.

Foto: Jenny Mealing

*Två mapuchekvinnor
protesterar på
Monedapalatset i
Santiago de Chile.
Foto CymruLass*

Fredrik Reinfeldt i Chile:

Tog upp behandlingen av mapucheindianer

Vid sitt besök i Chile i maj tog statsminister Fredrik Reinfeldt upp mapucheindianernas situation under ett möte med president Sebastian Piñera.

Våldet mot mapucheindianer har trappats upp i Chile sedan den yngre generationen börjat ställa krav. De har inte fått det bättre sedan demokratin infördes i landet, och deras protester i form av bland annat markockupation i södra Chile har bemötts med tårgas, gummikulor och en terrorlagstiftning som skapades under Augusto Pinochets militärdiktatur 1973–1989.

Inför Reinfeldts resa hade flera organisationer, däribland Fjärde Världen, tryckt på för att han skulle framföra kritik. Vid mötet intygade president Sebastian Piñera att man inte längre tillåter militära rättegångar i dessa fall, men enligt trovärdiga rapporter förekommer de fortfarande, vilket också den hårt kritiserade anti-terroristlagstiftningen gör. Lagarna tillåter att man håller terrormisstänkta häktade utan åtal och utan rätt till offentligt biträde i upp till två år. Rättegång sker i militärdomstol och man har rätt att kalla anonyma vittnen.

Beslutet att använda terroristlagar mot indianerna togs av den förre regeringen under den socialdemokratiska presidenten Michelle Bachelet,

när de paradoxalt nog ursprungligen skapades för att slå ned vänsteroppositionen i landet. Under de senaste fyra åren har minst fyra mapucheindianer dödats i konflikterna.

Markockupationerna görs för att få tillbaka den mark som tillhörde mapucheindianerna innan området koloniserades med våld på 1880-talet. Ockupanterna odlar upp mark och bygger hus, tills de jagas bort av polisen. De statliga landreformer som genomförts är långt ifrån tillräckliga. Indianernas protester riktar sig också mot att marken exploateras av gruv-, energi och skogsbolag.

Alianza Territorial Mapuche är en organisation som företräder mapucheindianernas intressen. Den kämpar för en egen nation söder om floden Bio Bio. Ett avtal med den chilenska staten från 1825 ger dem rätt till territoriet. Det finns en miljon mapucheindianer i Chile, vilket gör dem till den största av landets nio erkända ursprungsbefolkningar.

En rapport från Amnesty International publicerad i augusti 2011 lyfter

fram att ursprungsbefolkningarnas rättigheter kränks i flera länder i både Syd- och Nordamerika, och att de genomgående nekas sin rätt att konsulteras i förväg när utvecklingsprojekt planeras i deras områden. Det finns en allmän attityd om att man inte kan tillåta en minoritet av landets befolkning stoppa en utveckling som leder till välfärd för hela landet. När ursprungsfolken protesterar anses de hindra landets tillväxt.

I många länder har också ursprungsfolken svårt att få laglig rätt till sin traditionella mark och vräks från sin mark och utsätts för hot, trakasserier och till och med mord. Markkonflikterna sker med regeringen men också med kommersiella företag som vill åt resurserna på ursprungsfolkens mark. De länder som kritiseras i rapporten, med en översikt över övergrepp som skett de senaste åren är: Argentina, Brasilien, Chile, Colombia, Ecuador, Guatemala, Kanada, Mexiko, Panama, Paraguay, Peru och USA.

Solveig Hauser

Fjärde Världens reporter Solveig Hauser intervjuar Lena Israel på den romska filmfestivalens första dag.

”Varje kameravinkel är ett moraliskt ställningstagande”

Romsk film

Den första filmfestivalen i Sverige för romsk film ägde rum i Stockholm på biografen Zita andra helgen i oktober. Initiativtagare och den som sett till att det kunde bli av, efter att ihärdigt ha sökt finansiering under tretton år, är Domino Kai, som är själv är finsk-svensk rom. Han fanns på plats på festivalen, som presenterade fem filmer från olika länder, samtliga regisserade av romer.

Med på festivalen fanns också filmforskaren Lena Israel som kommenterade filmerna och berättade om sin nuvarande forskning, som handlar om hur romer representeras i filmer. Jag fick chansen att ställa några frågor till henne på lördagen i samband med att två av festivalens filmer visades: *Min romska familj*, Woody Allen och jag och *Liberté*. De recenseras kort nedan.

Kan du berätta om bilden av romer i film?

- Bilden av romer är fortfarande väldigt rasistisk och stereotyp, framförallt i amerikansk populärkultur.
- De framställs som ondskefulla, hämndlystna, aggressiva, främmande och avskilda från majoritetssamhället. Allt är skildrat med vår blick och vi kan inte identifiera oss med dem; de utnyttjar samhället, hotar icke romer och dramaturgin är ofta uppbyggd kring oss som de goda kontra de onda romerna.

Finns det alternativ till de filmerna?

- Exempelvis Tony Gatlifs film *Gadjo Dilo* är en film som visar romsk kultur ur romskt perspektiv, och där inte det vita majoritetssamhället är en norm. En annan film är *Zigenarna flyger till himlen*, av Emil Lotjanu. Det är en film som gillas av romer, de brukar säga, åh det här är vår film. Den är en hyllning till den romska kulturen, musiken och sången.

Har du någon egen favorit på festivalen?

- Jag måste rekommendera filmen *Liberté* (Tony Gatlif), som för första gången visas i Sverige. Det är också en av de första spelfilmerna som tar upp hur romer behandlades under andra världskriget. Den bygger på en sann historia och han skildrar bland annat romernas jämlikhetsideal, och tar ställning mot rasism och diskriminering. Den visar att romerna har en fantastisk kultur, som påverkat vår kultur, men inte tillerkänts det.

Vad tycker du om filmer som *Svart katt, vit katt* och *Zigenarnas tid* av Emir Kusturica, som skildrar romer på ett humoristiskt sätt men som samtidigt ger stereotypa bilder av romer?

- Kusturica har gjort mycket för att

Lena Israel forskar om hur romer porträtteras i filmer, och är verksam vid Högskolan i Halmstad. Foto Solveig Hauser

föra fram romer och framförallt romsk balkanmusik, och jag tycker mycket om de filmerna. *Zigenarnas tid* är nästan en burlesk och jag tror han skulle skildra icke-romer på ett liknande sätt. Men den opera han gjort på *Zigenarnas tid* är jag tveksam till. Den är delvis rasistisk och stereotyp.

Ser du att någon förändring äger rum i de filmer som görs idag?

- Romer gestaltas på ett mer positivt sätt, av filmskapare som Tony Gatlif framförallt, och även Emir Kusturica, men bilden i USA lever kvar.

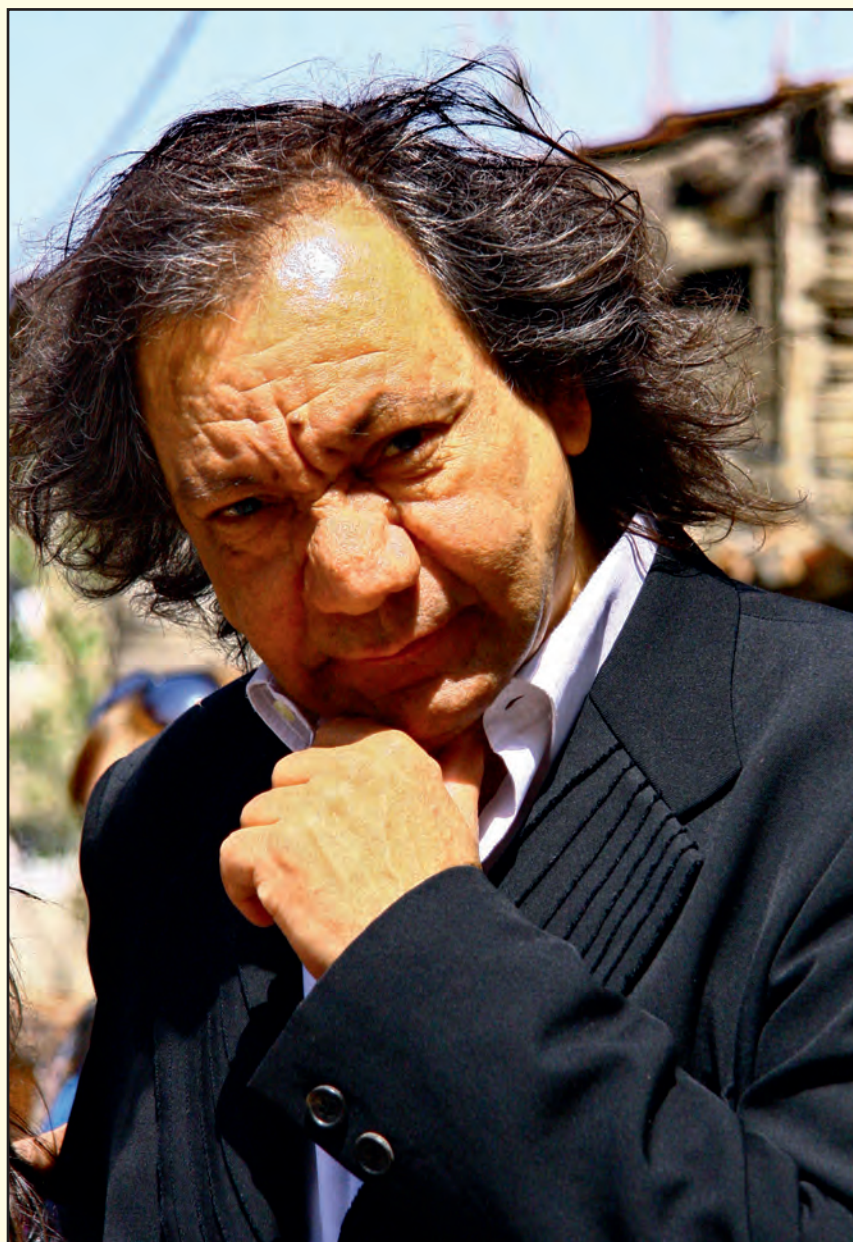
En viktig fråga som Lena Israel tog upp när hon kommenterade filmerna efter visningen på biografen Zita, var vilken makt media har när den hjälper till att befästa de bilder vi har om olika folkgrupper. Bilderna är en spegel av den diskriminering som finns i samhället, men blir extra allvarlig när diskrimineringen är så stark som den är idag mot romer. Genom att citera filmskaparen Jean-Luc Godard, som sagt att "varje kameravinkel är ett moraliskt ställningstagande", ville hon ge media en knuff i ryggen och en uppmaning att fundera kring dessa frågor.

Solveig Hauser

Filmer som nämns i artiklarna

- *Svart katt, vit katt* (1998), regi Emir Kusturica, Jugoslavien
- *Zigenarnas tid* (1988), regi Emir Kusturica, Jugoslavien
- *Gadjo Dilo* (1997), regi Tony Gatlif, Frankrike
- *Liberté* (2010), regi Tony Gatlif, Frankrike
- *Min romska familj, Woody Allen och jag* (2009), regi Laura Halilovic, Italien
- *Cigani lete u nebo/Zigenarna flyger till himlen* (1975), regi Emil Loteanu, Ryssland

Tony Gatlif är en världskänd romsk filmregissör av filmer som *Gadjo Dilo*, *Latcho Drom* och *Liberté*. Foto: Miyazma

Romsk film

Den första romska filmfestivalen i Sverige ägde rum 7–12 oktober på biografen Zita i Stockholm. Domino Kai, som organiserat hela festivalen, öppnade den på kvällen den 7 oktober. Maria Leissner från Delegationen för romska frågor talade om hur positiva romska bidrag till Europas kultur ofta förbises:

– Det kan gälla bidrag till musiken, inom sport med mera. Eller flamencon, där många inte känner till den romska kopplingen, påpekade hon.

– En kultur kan diskrimineras bara genom det faktum att man osynliggör den, konstaterade Maria Leissner. Men den romska kulturen är nu även officiellt en del av den svenska, i och med att romerna förklarats som en nationell minoritet. Så vi har alla anledning att ta del av den, påpekade hon och fortsatte:

– Det är också så att anti-ziganismen är den enda accepterade rasismen i Europa idag. Att Förintelsen

Film av Tony Gatlif inledde filmfestivalen

inte bara drabbade det judiska folket utan även romerna är fortfarande okänt för många. Det finns till och med de som förnekar detta.

Resa genom tid och rum

Filmen som vi sedan fick se, den fantastiska *Frihet*, är regisserad av Tony Gatlif, en filmare som själv är av romskt ursprung. Den skildrar just hur romerna förföljdes under andra världskriget. Filmen har som verklighetsförebild en romsk familj som fängslades i Belgien och fördes till

Auschwitz 1944.

Hans första film om romer, *Les Princes*, handlar om romer och sinter i Paris förorter och fick inte svensk distribution. Den följdes av *Latcho Drom* som är en resa i tid och rum genom romsk musik och som gjorde Gatlif världskänd. *Gadjo Dilo*, den tredje han gjorde om romernas liv, är en spelfilm där de flesta av skådespelarna är icke-professionella och kommer från den by där filmen spelades in.

Henrik Persson

”Min romska familj, Woody Allen och jag”

Min romska familj, Woody Allen och jag bygger på dokumentära bilder från regissören Laura Halilovics uppväxt i Italien. Den berättar om en ung flicka som vill gå sin egen väg. Frihet för henne är att få bestämma själv. Mamma och mormor säger att hon ska förlita sig på ödet och gifta sig.

Laura tar också filmkameran och går ut och frågar italienarna vad de tycker om romer. ”De borde skjutas, de är äckliga, de stjälar och slåss”, får hon som svar.

Själv bor Laura i lägenhet, men mormodern bor i husvagnsläger. Hon har bott i Italien sedan 1968 men hotas av vräkning efter konflikter med grannar. De skriker: ”ni är inte italienare, försvinn härifrån”.

Det är en ärlig skildring av svårigheter med identitet och att accepteras i det italienska samhället. Mamman säger till henne att alla hatar romer, men själv ser jag en familj som kämpar med sin försörjning, inte alls olik någon annan.

”Liberté”

Bildspråket i Liberté är motsatsen till den förra filmens kyliga förortsbebyggelse och karga parkeringsplats bredvid stadens sopstation, där husvagnsläget stod uppställt. Här är vi på den franska landsbygden bland böljande kullar i mjukt, förföriskt solljus.

Intrigen rör sig kring en familj resande romer i Frankrike under andra världskriget. De jagas av tyskar och får hjälp av några bybor för att slippa bli tillfångatagna, när de gjort ett av sina årliga stopp i byn för att hjälpa till några dagar med att bärga skörden. En liten fransk pojke som tagits om hand av familjen efter att han förlorat sina föräldrar spelar också en central roll.

Filmen bygger på en verklig historia och här kan man, precis som Lena Israel efterlyser i filmer om romer, verkligen leva sig in i romernas situation, och man identifierar sig med dem och berörs av deras öde. Mycket spännande och äkta och det känns som vi är långt ifrån Hollywood.

Solveig Hauser

Domino Kai: Ovilja att ge oss plats

Fjärde Världen passade också på att få några ord med arrangören Domino Kai som jobbat aktivt med frågor om romsk kultur. Han deltog bland annat i Delegationen för romska frågor, en utredning för att förbättra situationen för romer i Sverige, som regeringen tillsatt, och som lämnade sitt betänkande förra året. Maria Leissner var ordförande i utredningen.

Hur ser situationen ut för romsk kultur i Sverige idag?

– Det finns en ovilja att ge oss plats, trots att vi varit en minoritet i Sverige i femhundra år.

Vilken är den viktigaste frågan som romska grupper i Sverige driver just nu?

– Att man ska lyssna på oss och ta med oss i besluten som rör oss, snarare än någon enskild fråga.

Har det hänt något efter att Delegationen för romska frågor lämnade sitt betänkande till regeringen förra året?

– Det återstår att se vad som kommer ut av det, men det ursprungliga förslaget om att satsa 80 miljoner per år under en tjuoårsperiod har bantats

ned kraftigt. Det nuvarande förslaget är att samtliga kommuner i Sverige ska dela på 10 miljoner per år i fyra år. Om tio kommuner kommer och säger att de vill göra insatser blir det ju en försvinnande liten del i den totala budgeten. Så jag är besviken.

Det fanns också ett förslag i betänkandet om att Sverige ska tillsätta en sanningskommission om de historiska övergrepp som skett mot romer. Vad händer i den frågan?

– Inför valet gjorde man en rundfrågning bland partierna, men inget av regeringspartierna ställde sig bakom det förslaget. Idag är det arbetsdepartementet som är ansvarig för integrationsfrågorna, där statsrådet Erik Ullenhag är minister. De har sagt att de ska skriva en vitbok. Men det är också sagt att vitboken inte ska innehålla några förslag till åtgärder och då kan man vara tveksam till syftet.

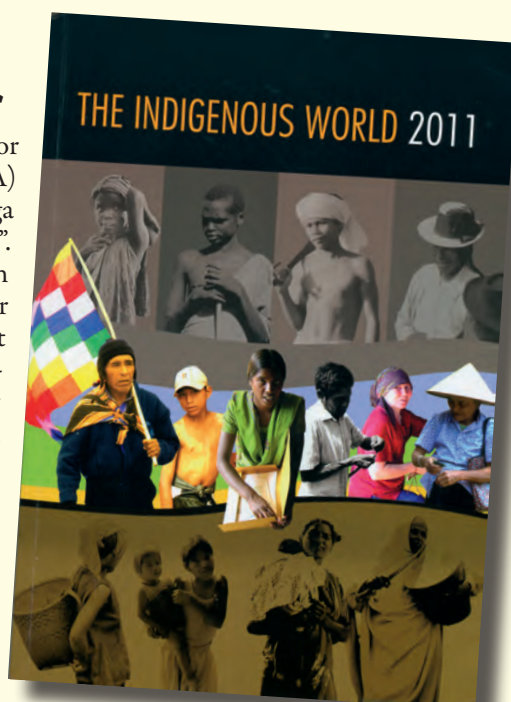
Solveig Hauser

Maria Leissner och Domino Kai vid invigningen av den romska filmfestivalen på biografen Zita. Foto: Solveig Hauser.

Ett år bland världens urbefolkningar

International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) har publicerat årets upplaga av "The Indigenous World". Årsboken sammanfattar och uppdaterar situationen för ursprungsbefolkningar runt om i världen. En rad experter, både representanter för ursprungsbefolkningar och andra, har författat översiktliga rapporter från de regioner och länder där det bor ursprungsbefolkningar: sammanlagt 66 artiklar om allt från samerna i Sápmi till amazighfolket i Marocko och Algeriet.

Man kan läsa om hur Demokratiska Republiken Kongo gjort framsteg genom att införa en lag om urbefolkningars rättigheter i Kongo, men också om Laos som genomför statliga projekt för att förflytta urbefolkningar från deras hemland. Här finns också ett antal artiklar som beskriver hur internationella processer, som FN:s Expertmekanism angående urbefolkningars rättigheter, har arbetat och påverkat urbefolkningars situation.

Sammanställningen ger en god överblick över urbefolkningarnas situation, något som annars kan vara svårt att hitta. Å andra sidan får man inte glömma att detta är just

sammanfattningar. Bakgrunder och detaljer måste man nog fortsätta att söka på annat håll.

IWGIA är en internationell människorättsorganisation, baserad i Köpenhamn. Den grundades 1968 av en grupp antropologer och människorättsaktivister och har framförallt arbetat med att dokumentera, producera och sprida information om urbefolkningar. Förutom detta arbetar organisationen också genom att ge stöd åt urbefolkningsorganisationer, ta del i olika projekt som rör urbefolkningar och genom lobbyverksamhet påverka beslutsfattare i frågor som rör urbefolkningar.

Niskua Igalikinya

Mest positiva reaktioner kring bytet av Kina-snackspåse

Patrik Lundberg, som i en krönika i Helsingborgs Dagblad kritiserade företaget Fazers stereotypa asiat-bild på deras påse med Kina-snacks, har fått mestadels positiva reaktioner. Människor har hört av sig, bett om ursäkt och sagt att de inte förstätt att asiater kunde uppfatta uttryck som "tjing tjong" och skämt om ris som rasistiskt. Men han utsätts också för en del näthat. Detta efter att företaget nu verkligen beslutat ändra utseende på påsen.

– Näthatarna bryr jag mig inte om, säger Patrik Lundberg. Till människor som i sak skriver att förpackningen funnits i 80 år och undrar varför vi ska ändra på den nu, har jag svarat:

– Vi har också haft kvinnomiss-handel och slavhandel länge, men det är väl ingen som tycker att det är okej i dag. Tiderna förändras och det är jag glad för.

Fakta:

Arash Mokhtari: Slut med nidsbild på Kina-puffar, svt.se 20/9 2011
Se även artikel i Fjärde Världen 1/2010, s. 22-25, om östasiater i svensk bild och scenkultur.

Film, mat, prat

På Etnografiska museet i Stockholm har en ny filmklubb startat. Fokus ligger på etnografiskt inspirerad film som speglar mångkulturella företeelser världen över. Man får möta filmskaparna och diskutera allt ifrån politik och religion till familjerelationer och kulturkrockar. På restaurang Matmekka finns det en filmmeny till specialpris. Medlemskap i filmklubben tecknas på plats!

Etnografiska museet

Ulf Björklund

Socialantropologen Ulf Björklund, författare till den nyligen utgivna boken "Armenier: sex essäer om diaspora", har gått ur tiden.

Ulf Björklund blev 67 år. Han disputerade 1980 på sin doktorsavhandling om assyrier: Från ofärd till välfärd: en kristen minoritetsgrupps migration från Mellersta Östern till Sverige. Den utgavs senare även på engelska. Under åren började han intressera sig även för det armeniska

folket. Ulf Björklund undervisade i antropologi på Stockholms Universitet.

En intervju med Ulf Björklund i anslutning till lanseringen av hans bok om den armeniska diasporan finns på UR: <http://urplay.se/163698>

Fakta:

www.hujada.com
www.socant.su.se
www.armeniska.se

Hererofolket fick ursäkt för tyska koncentrationsläger

Massmorden på herero- och nama-folket i Namibia brukar beskrivas som förlagor till förintelsen av judar och romer under andra världskriget. Massmord inleddes sedan 200 tyska civila dödats under ett uppror. Den tyske generalen von Trotha utfärdade därefter en order att alla herero skulle dödas. Efter slaget vid Waterberg drevs överlevande herero ut i öknen. Tusentals dog av hunger och törst, sedan vattenhål förgiftats. Andra tvingades in i koncentrationsläger. Cirka 2 000 flydde till Brittiska Bechuanaland, nuvarande Botswana.

I koncentrationslägren dog majoriteten inom ett år. Många utsattes för steriliseringar och nedsmittning med dödliga sjukdomar. Experimenten utfördes av genetikern Eugen Fischer, senare kansler vid Berlins Universitet. Josef Mengele, sedermera läkare och "dödsängel" i Auschwitz, var en av Fischers elever. Hereros sjönk i antal från 80 000 till 15 000 åren 1904 till 1907. Ättlingar

till von Trotha besökte Namibia 2007 på inbjudan av hereroledaren Alfons Maharero. Hans anfader var ledare för upproret 1904. Slakten von Trotha bad om ursäkt:

– Vi, familjen von Trotha, skäms djupt över de fruktansvärda händelserna här för 100 år sedan. De mänskliga rättigheterna förtrampades fruktansvärt vid den tiden, framförde Wolf-Thilo von Trotha till sin värd och till hela hererofolket.

Fakta: SvD 26/9 2011

Överlevande herero efter flykten genom Omaheke-öknen i Tyska Sydvästafrika (dagens Namibia).

Miljötidningen: Centrum mot periferi

Hungern efter och kampen om naturresurser handlar mycket av senaste Miljötidningen om. Tidningen utges av Jordens Vänner, en partipolitiskt och religiöst obunden förening som är den svenska grenen av Friends of the Earth International.

I ledaren skriver man om en kurs på Färnebo folkhögskola om ursprungsbefolkningar som genomfördes för ett antal år sedan. Ett besök hos indianer i Kanada – där skogen och vattnet hotas av bolagen – tycks ha blivit en väckarklocka. Centrums hunger efter periferins naturresurser skapar problem i jordens sista naturresursrika områden.

Livsmedelssäkerheten

Antropologen, humanekologen och professorn *Alf Hornborg* presenteras. Emil Schön skriver om dem som drabbats av dammbyggen i Brasilien, *Elina Sundström* om EU och fisket.

Utleasandet av jordbruksmark till företag, "landgrabbing" i fattiga länder, börjar äventyra livsmedelssäkerheten. Människor som brukat sin mark utestängs från den.

Perus kopparutvinning förgiftar befolkningen. En stor del av kopparn exporteras till Europa.

Bo Johansson rapporterar att i Brasilien trappar skogsmaffian upp terrorn. Miljöaktivister mördades i maj i år, efter att de uppmärksammat illegala avverkningar. Indianledare som Almir Suruí mordhotas.

Odling i städerna

Jordvännen *Tord Björk* skriver om en av alternativrörelsens filosofer och aktivister *Bolof Stridbeck*, som avled i somras. *Jan Wiklund* diskuterar hur ointresset för kampen mot motorvägar vuxit bland yngre – till förmån för odling i städerna främst i form av kolonitradgårdar.

Ett välmatat och intressant 24-sidigt nummer. Tidningen skulle må bra av en grafisk uppstramning. Nästan all text är så finstilt att den är svårläst, ibland inklusive rubrikerna.

Henrik Persson

Aud Talle – engagerad forskare

Socialantropologen Aud Talle har avlidit, 67 år gammal. Hon forskade om nomader i Östafrika, barabaiger och maasaier. Tillsammans med sin svenske man, filmaren Stig Holmqvist, och deras söner levde hon där längre perioder. Hon gjorde också studier av somaliska kvinnors situation i exil i England och i landet hon föddes i, Norge.

Aud Talle doktoretrade vid Stockholms Universitet. Hennes avhandling blev en internationell klassiker när det gällde nomadkvinnors situation. 1995 blev hon professor i sitt ämne vid Oslo Universitet, men behöll kontakten med den svenska universitetsvärlden.

Jag träffade Aud Talle bland annat när vi bjudit in henne för att föreläsa för oss lärare på en SFI-skola i Farsta.

Hon talade främst om kvinnlig omskärelse, hennes specialområde. Vi hade flera deltagare i våra kurser som kom från Somalia, där detta fenomen förekommer. Det var något med Aud Talles prestigelösa och tydliga sätt att lägga upp saker som gjorde starkt intryck på oss. Akademiskt fikonspråk saknades helt.

Aud Talle ville också ställa sin forskning i ursprungsfolkens tjänst. I över 10 år, 1983–1994, ingick hon – tillsammans med bland andra René Fuerst, Karen B. Andersen och Georg Henriksen – i styrelsen för IWGIA, Internationella arbetsgruppen för ursprungsfolksfrågor. Bland hennes böcker märks: "Kulturens makt", 2010, "Om kvinneleg omskjeri", 2003, "På Barheidas tid: familjekronika från savannen", 2005 tillsammans med Stig Holmqvist.

Henrik Persson

Lars-Levi
Laestadius

Samiska intellekt Nationalenc

Nationalencyklopedin nämner ytterst få samiska intellektuella. Vilka saknas och varför?

Det finns tre samiska författare. Totalt tre. Om man söker i Nationalencyklopedin med sökorden samisk + författare får man exakt tre träffar och förslaget att jag kanske skrivit fel och istället söker "fiskartade+fiskar".

Men en sökmotor säger inte allt. I verkligheten finns det några fler än ynka tre samiska intellektuella i Nationalencyklopedin, men man har valt att antingen inte kalla dem samer eller kalla dem författare.

Under rubriken Samisk litteratur får man veta att "Samerna fick inte förrän in på 1900-talet någon egentlig skriven litteratur". Och bland de författare som sedan räknas upp finns inga kvinnor. Även om man pliktskyldigt redovisar att den första boken på samiska trycktes redan 1619 – tycks man vara ganska ointresserad av vad samer skrivit under dessa snart 400 år. Denna syn på vem som är samisk författare och vad som är samisk litteratur är inte unik för Nationalencyklopedin. Israel Ruong var en spränglörd kännare av samisk kultur, men kunde skriva: "Som litteraturspråk har lapskan haft en begränsad användning. I någon omfattning

har den dock använts i skrift alltifrån 1600-talet." Denna skarpa gräns mellan litteratur och andra skrifter gör att majoriteten av skrifterna på samiska och majoriteten av samer som skrivit hamnar utanför definitionerna av vad som kallas "litteratur" och "författare". Kvar är de författare som själva är renskötare och beskriver renskötsel i sina författarskap.

Men vilken sorts skrivande samer har man då valt att utesluta från Nationalencyklopedin? Johan Graan var landshövding i Västerbottens län 1665–1678, med några korta uppehåll. Han var same, studerade i Uppsala och Leiden, tog en doktorsgrad i juridik och adlades sedan i Sverige. Graan publicerade 1670 boken "Berättelse om Lappmarken". Om man vill förstå Sveriges politik mot samerna under 1600-talet, som jag menar är ett avgörande århundrade, måste man sätta sig in i hans kontroversiella tankar om byggandet av en samisk kultur på renskötselns grund bredvid bergverk och svenska smågårdar. En idé om parallellitet som delvis fortfarande påverkar Sveriges samepolitik och vår syn på vem som ska kallas same. I Na-

tionalencyklopedin nämns han bara med namn under uppräknningen av Västerbottens landshövdingar.

1673 publicerades Johannes Schefferus bok *Lapponia*, ett standardverk om förhållandena i Sameland. Schefferus nämner själv fyra samiska uppgiftslämnare. Även om övriga informatorer var i majoritet, så citeras samernas bidrag flitigt. Prästen Olof Sirma bidrog bland annat med två upptecknade traditionella samiska sånger. Sirma hade en mycket kritisk syn på samisk schamanism – samtidigt som han värnade det samiska språket. Nicolaus Lundius manuskript hann visserligen inte fram i tid till tryckningen, men Schefferus kompletterade boken i efterhand med Lundius manuskript "Descriptio Lapponiae", vilket idag anses vara mycket värdefullt för forskningen och är en fantastisk läsupplevelse. I Nationalencyklopedin nämns inte Lundius alls, och Sirma omtalas bara i förbigående.

Den kanske främsta av alla samiska intellektuella (hittills) var troligen Anders Fjellner (1795–1876), verksam som präst i Jukkasjärvi och Sorsele. Han har ibland kallats "samerernas Homeros". Fjellner samlade en rad samiska folkdikter, däribland Solsonerna och Soldottern. Redan under sin livstid översattes hans texter till flera språk. I Nationalencyklopedin nämns inte Fjellner alls. Som en liten jämförelse: I det gamla uppslagsverket *Nordisk Familjeboks tredje upplaga* från 1927 får Anders Fjellner 23 rader text och en bild. Ett nyare uppslagsverk är alltså inte alltid en förbättring...

För Nationalencyklopedin tycks det råda en viss oklarhet om vem som är same. Prästen Lars Levi Laestadius (1800–1861), grundare av den laestadianska rörelsen, har en lång text. Men man verkar tveksam om

aktuella saknas i encyklopedin

han kan kallas same. Här sägs att "modern var av samisk härkomst". En person som bor i Sameland, talar samiska, skriver på samiska och dessutom har samiska förfäder; är det alltså inte är självklart att kalla för same för Nationalencyklopedin. Det finns en omfattande debatt, även in-ternt i samerörelsen, om vem som ska kallas same. Men jag tror få skulle ifrågasätta att Laestadius kallas same. Nationalencyklopedin problematiserar de facto begreppet same – vilket tvingar dem att ge sig in och redovisa släktförhållanden och överlåta svaret till läsaren. Men i detta ligger också ett tveksamt antagande: Man tror att genetiken ska ge ett objektiva svar på kultursociologiska frågor.

Men ofta väljer Nationalencyklopedin att inte alls redovisa personens samiska bakgrund; även om den är relevant. Lars Levi Laestadius bror kyrkoherden Petrus Laestadius (1802–1841) nämns inte alls som same. Även han var en flitig författare med texter om regionala frågor och texter om fattigvården.

Nationalencyklopedin har en kort, men välskrivna, artikel om Elsa Laula (1877–1931), en av samerörelsens pionjärer som 1904 skrev boken "Inför lif eller död?" och kämpade för bildandet av Sametinget. Men Nationalencyklopedin verkar ha glömt skogs-samen Karin Stenberg (1884–1969) som även hon tillhörde pionjärerna. Många politiker och forskare trodde att skogsrennärningen inte var en lika ursprunglig syssla som fjällrennärningen och ville därför motarbeta skogssamer. Kampen för skogssamernas rättigheter blev hård. 1920 skriver Stenberg:

"Vi samer vilja inte vara försökskaniner för alla möjliga slags sociala experiment och ett experimentfält för sensationshungriga s.k. författare och vetenskapsmän, vilka med sina

'sanningar om lappen' göra oss till en hord av utdöende djur, som snart inte böra finnas annat än i apburar på Skansen."

Likåsa har Nationalencyklopedin missat en annan av pionjärerna bland samernas moderna organisering – prästen Gustav Park (1886–1968) kallad "samernas Gandhi", som var en av de drivande bakom grundandet av Svenska Samers Riksförbund 1950 och dess första ordförande.

Jag tycker även att det finns ett speciellt tonläge när Nationalencyklopedin beskriver de samiska författare och konstnärer som faktiskt nämns. Nils Nilsson Skum (1872–1951) kallas "självlärd konstnär av samisk börd". Paulus Utsi (1918–1975) sägs ha skrivit "små verklighetsnära improvisationer". Istället för att betona och försöka förklara deras skapande utifrån den samiska kulturtraditionen – så betonar man att de jämfört med svenska intellektuella är olärd. Var verkligen Skum "självlärd"? Var det inte i själva verket så att han påverkades av århundraden av samisk konst? Skrev verkligen Utsi "improvisationer"? Var inte hans texter snarare mycket eftertänksamma och byggde på en stor livserfarenhet?

Nationalencyklopedin är standardverket för att inhämta grundläggande fakta. Det är här som skolelever söker för att få sin första kunskap. Texten förväntas vara kvalitetsmärkt och inte bara vara som en vanlig sökning på internet. Samisk kultur är en del av Sverige och Sveriges historia. Fördomar om samer är tyvärr fortfarande vanliga. Därför är det viktigt att det som står i Nationalencyklopedin är korrekt och att man även beskriver samisk kultur som så mångfacetterad den faktiskt är.

Olof Rydström

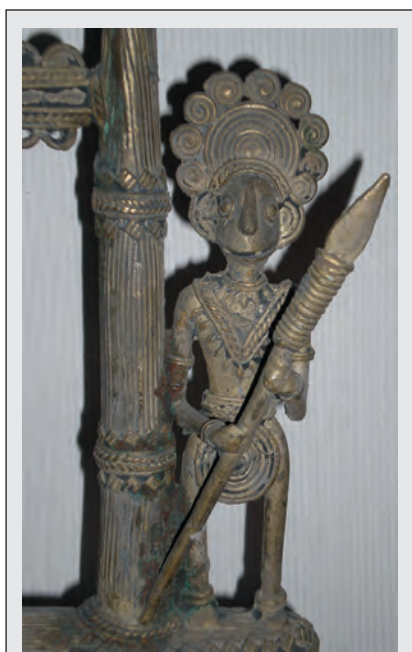

Källor

- Nationalencyklopedins internetutgåva – sökning i mitten av augusti 2011
- Nordisk Familjebok 3:e upplagan, 7:e bandet (1927)
- Wikipedia
- Nils Arell "Rennomadismen i Torne Lappmark – markanvändningen under kolonisationsepoken" (1977)
- Edmund Dahlström "Den samiska minoriteten i Sverige" ur Lars Svonni (red) "Samerna – Ett folk i fyra länder" (1974)
- Bo Lundmark "Arran – Lappländska bilder" (1975)
- Bo Lundmark "I Sameland" (1990)
- Bo Lundmark "Samernas förkristna religion och samemissionen" ur Lars Svonni (red) "Samerna – Ett folk i fyra länder" (1974)
- Åsa Nordén "Sällsamheter i Tornedalen" (1983)
- Israel Ruong "Samerna" (1969)
- Sverker Sörlin "Framtidslandet" (1988)

Kan Indiens mest förtryckta segra?

Jan Myrdal skildrar i sin nya Indienbok den maoistiska upprorsrörelsen i landet. Den har idag fått starkt fäste inte minst i ursprungsfolkens, adivasis, områden i centrala och östra Indien. Den 84-årige Jan Myrdal besökte området förra året och klarade den strapatsrika reportageresan bra. Han skildrar upproret men tar också upp mycket annat.

Förlorat vax

Ursprungsfolken i centralindiska Bastar, till exempel gonderna, är specialiserade på att göra skulpturer i "cire perdue"-teknik. "Förlorat vax" blir det på svenska. Det går till så att en inkapslad vaxfigur bränns i en ugn. Vaxet smälter av värmen, rinner ur skulpturen och efterlämnar ett hålrum. Där in hålls en varm, flytande metallegering. Metoden var vanlig i Mohenjodaro och Harappa, stadskulturer för över 4 000 år sedan vid floden Indus. Men det är adivasis, ursprungsfolken i Indien, som in i vår tid bevarat denna uråldriga teknik, vilket Jan Myrdal påpekar i sin nya bok.

Foto: Henrik Persson

Indien berör oss. När Jan Myrdal kom med sin första Indienbok *Indien väntar* år 1980, skrev en recensent att man läser den "röd om kinderna av upprördhet". Indiens dåvarande Stockholmsambassadör konstaterade mer ironiskt och utan att nämna bokens författare och titel att: "det finns de som på allvar tror att Indien väntar på en revolution".

Indien, sedan 63 år självständigt från brittiskt kolonialstyre, har idag över en miljard invånare. De fakta som kan presenteras om detta väldiga område blir alltid talmässigt enorma. Minst var sjätte invånare på denna jord lever i Indien. Den modernisering och förändring Indien idag genomgår kommer säkert miljoner till gagn på olika sätt. Men till och med officiella filmsuccéer som *City of Joy*, *Salaam Bombay* och *Slum Dog Millionaire* visar, även för den som aldrig satt sin fot i landet, dess mörka baksidor. Fortfarande står minst 400 miljoner indier utanför standardhöjningen. Av dessa är över 80 miljoner adivasis – alltså "stamfolk" och ursprungsfolk. Till de eftersatta hör också cirka 170 miljoner människor kallade daliter, förr kallade kastlösa.

Stora naturrikedomar

När bönder i Indien begår självmord för att de inte kan betala sina skulder handlar det inte om några stycken, utan 100 000 i taget. Fattigdomen, det låga kaloriintaget, barnadödligheten – talen blir ofta skrämmande höga. Något att med rätta bli upprörd över. I Indien finns ju nämligen samtidigt flera tiotals mångmiljardärer, en gigantisk militärmakt som samarbetar med USA, Israel och Sverige samt

stora naturrikedomar. Men fördelningen av de ekonomiska tillgångarna är alltså sedan länge skev, ett faktum som Myrdal utförligt diskuterar i boken.

Reich, Freud och kasterna

Jan Myrdal har en stark och nära relation till Indien. Han har bott där, hans första fru hade indisk släkt. Sin nya bok inleder han med en glimt från år 1950. Vid Englands gränskontroll i Dover uppger han att han har indiska svärföräldrar som bor i England. En tjänsteman konstaterar att detta inte är möjligt, han är ju inte indier. Jan Myrdal utsätts för förnedrande undersökningar, varefter den leende immigrationstjänstemannen glatt deporterar honom med en stämpel i hans pass.

Redan i Indien väntar skildrade Jan Myrdal den kommunistiska indiska maoiströrelsen och dess gerilla. Efter ett uppror i Naxalbari i Västbengalen på slutet av 1960-talet kallas dessa grupper i indisk press ofta naxaliter. Vi hörde själva talas om naxaliter i området när jag och Ola Persson gjorde ett kortare besök i Bastardistriktet i södra Madhya Pradesh i slutet av 1980-talet. Vi besökte Kondagaon, samma stad som Jan Myrdal idag passerade. Vi deltog där med fackeltjären rinnande över händerna i en liten fackellöpning till 40-årsminnet av Englands uttåg. Ett för indierna inte så avlägset kolonialstyre.

Jan Myrdal är gäst hos en gerilla vars inflytande vuxit och deltar i deras studier. Förvånande ofta, berättade han på en bokpresentation, handlade diskussionerna inte bara om världsläget utan även om män-

niskans inre. Sådant som Wilhelm Reich och Sigmund Freud skrev om. Kasttillhörighet är inte bara något yttre utan sitter även i människors psyke.

Myrdal intervjuar ledare och samlar material. Han fotograferar gerillasoldaterna, varav inte så få är kvinnor. Han döljer i boken inte sina egna sympatier för maoisternas ideal, tvärtom. Efter hans besök hotade Indiens inrikesminister både Jan Myrdal och författarinnan Arundhati Roy, som också besökt gerillan, med att de kunde få långa fängelsestraff.

Maoistgerillan anses idag kontrollera/verka i stora områden i ett stort bälte över främst östra Indien. En "röd korridor" har bildats. Där finns även – som av en händelse – de kanske sista större oexploaterade tillgångarna av skog, malm och vatten i Indien. Det är knappast någon slump att motsättningarna blir våldsamma. Inte bara indiska företag utan även stora utländska bolag vill in och plundra naturtillgångarna. Indiens myndigheter tycks ofta ovilliga att hindra detta.

"Den som griper till svärd ..."

Adivasis ställs mot väggen, de är beroende av skogarna för sitt uppehälle. Det är knappast överraskande att många människor ur miljonhövdade folk som gonder, santal och mundas, ansluter sig till den rörelse som verkar mest välorganiserad och effektiv i sitt motstånd.

En annan maoistgerilla i tredje och fjärde världen som låtit tala om sig de senaste decennierna är Sendero Luminoso, "Den upplysta stigen" i Peru. Spåren efter den förskräcker men Jan Myrdal nämner den inte i sin bok. "Den som griper till svärd skall med svärd förgöras", brukar det heta. Och så verkar till stor del ha skett i Peru. Maoistgerillan tycks där, efter decennier av väpnad kamp och våldsdåd, vara reducerad till ett marginalfenomen. Detsamma skedde med Befrielsestridarna LTTE, tamilgerillan på Sri Lanka. Deras agenter lyckades mörda Rajiv Gandhi. Men efter många år av blodigheter kan resultatet på Sri Lanka, liksom i Peru,

ändå diskuteras.

I Indien har en våldsspiral orsakats av jordägares och andra lokala härskares hedersförtryck av daliter och adivasis. Den är rotad långt före maoistgerillans tid. Väpnade revolter har det bakåt i tiden funnits många

---

Jan Myrdal:
Röd stjärna över Indien
Översättare: Stefan Lindgren
160 sid
Leopard Förlag 2011

---

i Bastar. Kvinnorna våldtas än idag av godsägarnas hejdukar – för att beröva uppstudsiga adivasis och daliter det sista de har, deras heder. Inte konstigt att maoistgerillan med sina folkdomstolar får stöd när de griper och dömer förövarna. Den som stöder maoistgerillan kan även mördas av polisen. Eller av medborgargarden som kan bestå av – avhoppade maoister. Vi får en situation där adivasis angriper adivasis.

Amnesty har kritiserat Indien för rättsövergrepp i jakten på maoisterna. Samtidigt tycks maoistgerillans våld kunna spåra ur i långa skottväxlingar med polisen. Civila dödas i korselden. Vem som helst: skolbarn, unga, gamla förlorar sina liv eller skadas. Människo- rättsorganisationerna anklagar därför även maoistgerillan för övergrepp och mord.

Jan Myrdal hänvisar avslutningsvis till conquistadorernas framfart mot indianerna i Mexiko, Andrew Jacksons indianlagar och indianmassakern vid Wounded Knee i USA 1890. Han konstaterar nyktert att det inte självklart blir maoistgerillan som på sikt tar hem spelet. Nederlag och utplåning är, tycks han mena, en möjlighet alla upproriska måste räkna med. Hans egen uppfattning är dock att ett sådant nederlag inte bara kommer att drabba Indiens adivasis utan även oss själva.

Henrik Persson

Etiopiensvenskarna:

Brott mot mänskligheten kan inte döljas

År 2010 hade vi en artikel i Fjärde Världen av frilansjournalisten Martin Schibbye. Ämnet: illegal gruvdrift hos aeta, ursprungsfolk på Filippinerna. Fotograf var då Jonas Gratzner. Martin Schibbye är när detta skrivs fängslad i Etiopien med fotografen Johan Persson.

Eftersom rättegången mot Martin Schibbye och Johan Persson äger rum just under pressläggningen av detta nummer av Fjärde Världen, så kan deras situation vara förändrad när du läser detta.

Det finns mycket som fortfarande är dolt för världen när det gäller hela denna historia. Hur gick det till när Schibbye och Persson fick de skottskador som nu uppges vara läkta, men som syns tydligt på den famösa videon från gripandet? Blev de lurade i något slags förberedd fälla? Vilka krafter hade i så fall sett till att den fällan gillrats?

Strävan efter objektivitet

Den dolda diplomati som UD och regeringen bedrivit i frågan har inte skyddat svenskarna från att kvarhållas och på falska grunder åtalas för terrorism. Sämre kunde resultatet inte blivit. Sverige har felaktigt behandlat ärendet som konsulärt, alltså av typen "svensk turist begår småförseelse i

Spanien". Detta lämnade onödigt fria händer åt Etiopiens myndigheter. Istället borde man agerat utifrån sanningen: att det handlade om två journalister som var där för att arbeta.

Det som står klart är att de bägge inför rättegången utsatts för en massiv desinformationskampanj av etiopiska myndigheter. Huvudmålet har varit att stämpla dem som terrorister, "eftersom gerillan i Ogaden är terrorister". Här tycks något grundläggande inte gått fram till dem som fängslat Etiopiensvenskarna: en journalists första skyldighet är att, åtminstone försöka, vara objektiv. Detta gäller givetvis även skildringen av den gerilla som de färdades med.

De bägge svenska journalisterna har verkat inom den välbehövliga sfär där brott mot mänskliga rättigheter sätts i strålkastarljuset, vilka som än begär dem. Den somaliska befolkningen i Ogaden – enligt uppgift till stor del nomader – är, säger många rapporter, utsatt just för människo-

rättsövergrepp. Och det var dessa Schibbye och Persson ville belysa.

Vidrigt fängelse

Döms de av domstolen i Etiopien till ett långt fängelsestraff så kanske Schibbye och Persson tystas för tillfället. De kanske till och med, som etiopiska fångar tidigare, dör av sjukdomar och misshandel i det enligt samfällade vittnesmål vidriga fängelset Kality i Addis Abeba, där de nu befinner sig. Men inget av detta innebär att Etiopiens sittande regering har fått undan Ogadenfrågan från agendan. Denna och alla andra frågor och rapporter om hur olika folkgrupper i Etiopien utsätts för övergrepp eller trängs undan kommer likafullt att följas upp av andra journalister, och av organisationer världen över som kämpar för att mänskliga rättigheter inte ska kunna åsidosättas.

Henrik Persson
ordförande, Föreningen
Fjärde Världen

Slussen i Stockholm 7 oktober, en demonstration för Etiopiensvenskarna. Ola Larsmo, Svenska PEN, Åsa Linderborg, Aftonbladet/Kultur, ordföranden i Författarförbundet Mats Söderlund med flera talade. Pia Karlsson från Folket i Bild/Kulturfront berättade om Martin Schibbys period som redaktör. Foto: Henrik Persson

En muslimsk artist på en konsert i Malaysia. Foto: Irwandy Mazwir

Mattias Gardell: Islamofobi
309 sid
Leopard Förlag 2011

Just när jag i somras läste Mattias Gardells bok kom de fruktansvärda nyheterna från Norge. Den högerextreme terrorist som utförde dåden i Oslo och på Utöya hänvisade till ett hot från islam mot Europa. Han ville skrämna ner dem som är för kulturell mångfald. Han ville skada dem som han ansåg förrätt Norge och Europa till, främst, muslimer. Han kallade sig till och med korsridhare. Just sådant här handlar Mattias Gardells bok om. Hur en europeisk skräck för islam och muslimska folk odlats fram av vissa grupper i deras försök att förgifta atmosfären i Europa. Och vad detta kan leda till. Han påpekar att det islamofobiska fenomenet inte alls är nytt utan har djupa rötter i Europas kristna historia. Från de medeltida ”turkbrevens” krigspropaganda till dagens ”terroristexperter”, vars ofta svepande omdömen sprids i tv och kvällstidningarnas massupplagor.

Snabelskor och naveljuveler

Mattias Gardell går noga igenom den förvrängda bild av islam och muslimer som finns i populärkulturen, inte minst i de filmer som kom redan

Populistgrupper i hela Europa, inklusive Sverigedemokraterna, sprider idag en stämning av misstänksamhet och hot kring invandrade som är muslimer. På 30-talet var det judarna som pekades ut. Mattias Gardell, professor vid Uppsala Universitet, konstaterar i sin nya bok ”Islamofobi” att det finns en koppling mellan dagens islamofobi och gammal antisemitism.

Bilden av islam är förvrängd

under tidigt 1900-tal. I filmer som *The Power of the Sultan* kunde vita manliga skådespelare utrustas med hela Ali Baba-kit: snabelskor, kaftaner, kurviga dolkar, magiska lampor och svarta lösskäg. De kvinnliga skådespelarna fick istället klä ut sig med naveljuveler, florslöjor och bjällror. Handlingen i dessa filmer går ofta på temat ”ondskefulla bruna muslimer som skändar och/eller kidnappar vita skönheter vilka räddas av tappra vita män”, konstaterar Mattias Gardell.

Underlägsna européerna

Islamofobiska och antisemitiska idéer är förvånansvärt likartade. Från föreställningar om den ”mäktige världsfjenden”, farlig genom sin storlek, till den invandrade, sammansvurna, konspirerande förrädargruppen som på sikt hotar att ta över samhället och göra det till något annat än det var.

Från medeltiden och framåt följdes på den grunden i Europa häxor, kättare, katoliker, romer och judar. Medeltidens propaganda fokuserade kanske främst på skillnader i religion. I början av 1900-talet kombinerades detta med kulturevolutio-

nismen: tanken att det finns en utvecklingshierarki där människor från Afrika, Amerika och Asien, inklusive Mellanöstern – i olika avseenden och på olika sätt – är genetiskt och civilisatoriskt underlägsna européer. Under medeltiden blev resultatet religionskrig. I modern tid ledde det bland annat till Förintelsen.

Det är, hävdar Mattias Gardell, i detta perspektiv vi måste se kraven på förbud mot minareter och slöjor samt diskussionen om koranskolor, moskéer och muslimsk invandring. Som outtalad grund i debatten finns ofta ett sådant rasistiskt skillnadstänkande. I dess spår följer Säpo-kontroller, kartläggning och åsiktsregistrering som ofta drabbar muslimer. Ibland verkar det som om vi blivit så avtrubbade att vi inte ens försöker hitta fakta bakom svepande påståenden om muslimer, utan obetänksamt tar dem för gott. Var och en som vill förstå sin samtid bättre än så, och dessutom arbeta för att göra framtiden ljusare, bör lyssna till vad Mattias Gardell har att säga.

Henrik Persson

Inka – guldskeer i berg

Etnografiska museets nya utställning öppnade i bergrummet på Skeppsholmen den 10 september 2011 och håller på till den 12 februari 2012. Den innehåller inte bara guld, utan även silver, keramik och textilier. Och föremålen är inte bara från inkatiden, utan även från andra folk och tider. Naturligtvis är det sevärt. Men det finns också några saker att fundera på.

Fotot på motstående sida:
Guldfiguriner från inkakulturen
(1400–1533 e.Kr.). De anses
föreställa två gudomar.
Foto: Museo Oro del Perú.

grummet

Enligt en notis i Dagens Nyheter, den 24 september 2011, har en missnöjd besökare från Flen anmält Östasiatiska museet till Konsumentverket eftersom "endast två föremål i ädelmetall var från Inkas."

Etnografiska museet har visserligen i sin marknadsföring angett att föremål från andra kulturer också ingår. Men det går inte att komma ifrån att utställningen heter just Inka.

Kranier och mumier

Men sen är det de två kranterna och de två mumierna. Det har ju debatterats om mänskliga kvarlevor på museer i ett antal år nu. Återlämnanden har skett från Sverige. Mest uppmärksammat blev det från Etnografiska museet till Australien 2004.

Hur tänkte de som gjorde utställningen när de inkluderade kranterna och mumierna? Jag kan i och för sig se perspektivet att eftersom gravplundringar skett, så ska de inte tigas ihjäl. Men måste man visa upp originalen? Går det inte lika bra med kopior på kranterna och foton på mumierna?

Men visst är det en sevärd utställning. Totalt rör det sig om nästan trehundra föremål, så det finns mycket att titta på.

Elisabeth Christell

Problematiskt kulturarv

Redaktör för den här antologin, som även skrivit inledningen, är Claes Hallgren, socialantropolog, som skrev en artikel om Eric Mjöberg's expedition till Kimberley i Australien 1910-1911 i FV 2/2010. I boken kan man läsa Claes' kapitel om Mjöberg i Australien: "Vad är det som gör mänskliga kvarlevor så attraktiva?"

Det ingår även ett kapitel av Anna Sofia Hedberg: "'Indianvän' och 'gravplundrare'. Om Erland Nordenskiölds samlingar av mänskliga kvarlevor".

Erland Nordenskiöld var forskare och etnograf under 1900-talets tre första decennier, och under den tiden samlande

han in enorma mängder föremål från Sydamerika. När han i mars 1901 gav sig iväg på en forsknings-expedition till

gränstrakterna mellan Argentina och Bolivia, Chaco-Cordillera-expeditionen, hade han bland andra med sig botanisten Robert Fries. Denne kan inte vara någon annan än den Robert Fries som var ingift i min släkt. Det känns lite konstigt, eftersom jag själv flera gånger skrivit om återlämnandet av föremål och mänskliga kvarlevor.

Men kanske medverkade Robert Fries i ungdomligt oförstånd och av äventyrslystnad? Dessutom var han ju med som botanist i första hand. Det tänkte jag tills jag kom till sidan 71, där hans dagbok från 21 april 1902 citeras:

Bjödo löjtnanten på Crevaux, Ichaso, på middag, o efter denna gick jag med N[ordenskiöld]d o gräfdde opp ett toba-lik; ganska romantiskt i månskenet o under risk att indianslägtingarna kunde öfverraska oss: bland benen i grafvarna krälade också fram 4 korallormar. Sovo dåligt på natten på grund af värme."

(O)mänskligt

I Mänskliga kvarlevor-boken skriver även Ulrika Persson-Fischier om Adolf Erik Nordenskiölds Vegaexpedition 1878-1880, Kristina Helgesson Kjellin skriver om mis-

sionärerna Karl Edvard och Selma Lamans insamling i de båda Kongo-staterna under 1900-talets början, och Mats Petters-

son skriver om "Från fysisk antropologi till osteologi".

Etnografiska museet hade ett utställningsprojekt för något år sen om just det här med insamlade mänskliga kvarlevor; (O)mänskligt. Jag kände att det hade varit ett konstigt beteende att ena sekunden tycka att de mänskliga kvarlevorna ska lämnas tillbaka, och nästa gå och titta på dem utställda i monter. Jag gick aldrig och tittade på den utställningen. Kranterna och mumierna som nämns i texten om Inka-utställningen följde ju med på köpet, när man egentligen var där för att titta på annat.

Elisabeth Christell

Mänskliga kvarlevor – ett problematiskt kulturarv
Redaktör: Claes Hallgren
Etnografiska museet
Kulturperspektiv 21, 2010
210 sidor

Global-arkivet
- ETT ARKIV FÖR
RÄTTVIS UTVECKLING

www.globalarkivet.se

De flesta artiklarna från tidigare nummer av Fjärde Världen är publicerade och sökbara på Globalarkivet.

Henrik Persson, ordförande i Föreningen Fjärde Världen, besökte halländska Varberg i somras. Han passade då på att gå till västkuststadens bibliotek, lämna ett provexemplar och föreslå att man prenumererade på Fjärde Världen. Gör som Henrik, föreslå ditt bibliotek att prenumerera på Sveriges enda tidning om ursprungsfolk och etniska minoriteter – Fjärde Världen!

ABF-huset i Stockholm 20 september: Rosario Ali Taikon berättar om romernas situation förr och nu. Foto: Henrik Persson

Rosario Ali Taikon: – Romerna tvingades runt i Sverige

Rosario Ali Taikon från tidningen *É Romani Glinda* (Den romska spegeln, www.romaniglinda.se) och från Föreningen Fjärde Världens styrelse höll föredrag om "Romer i Sverige och Europa" på ABF-huset i Stockholm den 20 september.

Det välbesökta föredraget omfattade ett stort område – från romernas ursprung i Indien och vilka olika romska grupper som finns, till situationen idag i Sverige och övriga Europa.

– Fram till 1960-talet kördes romer i Sverige bort efter att ha bott ett tag i en kommun. Skolgång blev naturligtvis något mycket besvärligt under sådana förhållanden, berättade Rosario.

Porrajmos är den romska benämningen på nazisternas folkmord på romer och sinter under Förintelsen. Det betyder uppslukande, förtärande. Att romer var utsatta för detta folkmord kommer ofta inte fram. I Sverige pågick kartläggning av romer via statliga institutioner som Rasbiologiska institutet. Steriliseringar

drabbade romerna som folkgrupp så sent som på 1970-talet.

Usla förhållanden

Romer i Sverige bodde fram till slutet av 60-talet under mycket svåra förhållanden, men en rörelse började då växa fram för förbättringar. Katarina Taikon och andra romska företrädare drog igång aktiviteter och demonstrationer. Ministrar uppvaktades och organisationer startades. Nu har romerna ställning som nationell minoritet tillsammans med finnar, judar, tornedalingar och samer.

Än idag kvarstår stora problem i myndigheternas inställning till romer. Romska flyktingar skickas tillbaka till usla förhållanden i före detta Jugoslavien, konstaterade Rosario. Han visade bilder från ett eget besök i ett förslummat bostadsområde på Balkan, där de romska invånarna drabbas av blyförgiftningar och annat. Hit sänds utvisade romer från Sverige!

Ola Persson

Niskua Iqualikinya: Om san-folket i Namibia

Hundratusen människor tillhör bushfolken i Botswana, Namibia, Sydafrika och Angola. På ett möte på ABF-huset i Stockholm 26 september höll Niskua Iqualikinya föredrag om bushfolken i Namibia.

Niskua Iqualikinya har det senaste året arbetat på ILO-kontoret i Genève med frågor som gäller ILO-konvention 169. Den handlar om ursprungsfolk. Niskua har gjort flera besök i Namibia och är också styrelseledamot och redaktör för Fjärde Världen.

Hon inledde med att problematisera ursprungsfolksbegreppet i Afrika:

– Myndigheterna i afrikanska länder vill ofta inte gå med på att några folkgrupper skulle vara mer ursprungsfolk än andra. Istället talar de om ursprungsfolken som "marginaliserade" folkgrupper. Samtidigt har framsteg skett. I till exempel Demokratiska Folkrepubliken Kongo har jägar/samlar-folkens, pygméernas, rättigheter förstärkts nyligen.

Satte sig till motvärn

Niskua fortsatte med att beskriva bushfolkens situation i förhållande till övriga folkgrupper i Namibia:

– Namibia har bara två miljoner invånare men är lika stort som England. Det finns många olika folkgrupper: ovambo, herero med flera. Landet har en historia av främst tyskt kolonialt förtryck mot de folk som levte där. Herero- och namafolken drabbades särskilt svårt, eftersom de satte sig till motvärn. Koncentrationsläger skapades, det finns uppgifter om gaskamrar. Ledare från hererofolket i Namibia kom nyligen till Berlin för att få tillbaka några av sina förfäders kranier. Skallarna fördes till Tyskland under det folk mord som ägde rum 1904–1907.

– Det finns också andra grupper än bushfolken som lever ganska traditionellt, till exempel himba, kon-

staterade Niskua. Bushfolkens språk finns det få som kan lära ut. Barnen från dessa folkgrupper har det inte lätt i skolan. De ser annorlunda ut och talar ett annat språk hemma än övriga elever.

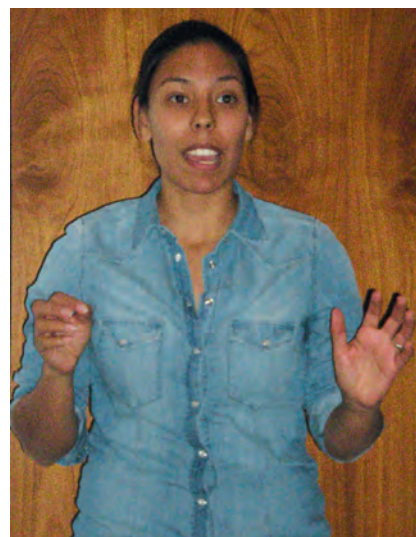
Delvis bofasta

– Bushfolken har långt till sjukvård och har till exempel drabbats av hiv/aids. De flesta lever ett delvis bofast liv som liknar många andras. De tilldelas särskilda bysamfälligheter med färdiga hus, alla likadana. Där förväntas de börja med småskalig odling eller boskapsskötsel. Endast cirka 2 000 av bushfolken lever ett helt traditionellt och nomadiserande liv i Kalahariöknen, berättade Niskua.

Föredraget, som samlade 36 åhörare följdes av en frågestund. Arrangörer var Föreningen Fjärde Världen och FIB/Kulturfront i Stockholm.

Flera tog emot Fjärde Världens informationsmaterial och listade sig för att få mer information.

Henrik Persson

*Sanfolket har långt till sjukvård och har drabbats av hiv/aids. De tilldelas färdiga hus, alla likadana, berättade Niskua Iqualikinya.
Foto: Henrik Persson*

San-flickor i ett litet samhälle i Namibia. De flesta san lever ett till stor del bofast liv som liknar många andras.

Foto: Nicolas M. Perrault

BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med den nya adressen på baksidan (ej adressidan).

POSTTIDNING B-POST

Föreningen Fjärde Världen
Klara Södra Kyrkogata 20
111 52 Stockholm

3-4/2010

1/2011

2/2011

Sveriges ENDA tidning om
ursprungsfolk och etniska
minoriteter!

Läs mer på www.f4world.org